

ИЗЛАЗИ 15-оги последњег дана сваког месеца на читавом табаку велике 4-не.

Рукописи шаљу се г. Сави Петровићу уреднику, а предплата штампарији А. Пајевића у Нови Сад.

ГЛАС ИСТИНЕ

Лист за црквене проповеди, хришћанску поуку,
духовну књижевност, животописе, старине и православне црквено-народне потребе.

Уредник: САВА ПЕТРОВИЋ.

Цена је листу:
За Аустро-Угаску:
на целу годину 2 ф.
„ пола године 1 ф.
За Србију:
на целу годину 5 д.
„ пола године 2½ „
Из Србије пред-
плату прима В. Ва-
ложић у Београду.

Бр. 14.

У Новоме Саду 31. Јула 1885.

Год. II.

ИЗ ГРЧКЕ ЦРКВЕНЕ КЊИЖЕВНОСТИ.*)

I.

Св. Василије Велики.

(Наставак.)

Беседа о користи коју могу имати младићи од читања старих грчких класика.**)

Ова беседа, коју је св. Василије као епископ написао за неке своје рођаке, што су полазили незнабожачке школе у Кесарији, издавана је необично много пута и преведена је на силне стране језике. У њој се каже: како могу младићи за своје образовање, а без опасности по душу, да се користе делима старих писаца, док не сазру за вишу науку св. Писма. — Речима прве главе о онима, на које ауктор упоређује своје савете, дају неки не разумно пространији смисао духовнога сродства, те се онда односе на сву хришћанску омладину. Чименице пак које се наводе, и умована што се на њих надовезују, стоје и за наше време. Особито ако дела класичних писаца посматрамо такођер са стране научне и естетичне а не само моралне, као што је за своју цел чинио светитељ, тада ћемо лако моћи разумети, зашто се та дела и данас примењују као моћно средство средње обуке. Савршенство њихово као литерарних производа по облику и садржају своје већма је пристало за релативно несавршено понашање детинскога и младичкога доба, него строго научна дисциплина, која захтева потпуно развијене умне силе. Еле главна мисао ове расправе потврђује се савременом практиком, по којој се класичне студије у европским гимназијама махом постављају као основ научном универзитетском образовању, и искључиво њиховом помоћу стиче се „зрелост“ за вишу и богословску и сваку другу науку.

Толико у кратко о општем садржају; особено у насловима појединих глава.

ПРВА ГЛАВА.

Са дуга искуства и љубави према својим рођацима, св. Василије хоће да им да неколико савета о томе, како се могу користити читањем старих светских писаца.

Много разлога имам, дјецо, да вас поучим нешто, што судим да је врло добро, и о чему сам уверен, да ће вам користити ако примите. Јер моје године и то што сам већ много искусно, као и то што сам довољно осетио промена среће и несреће (од чега се човек највише научи), учинило је, да сам свикао човечији живот,

*) Под овом звездом изостала је случајно у пређашњем броју следећа белешка:

Мислили смо да како за гр. свештенике, који говоре народу, тако и за друге поштоване читаоце, који маре за оваке послове, неће бити некорисно и непријатно читати на свом језику, како су у прво време беседили велики учитељи хришћанске цркве вернима. За то смо се склонили да избор њихових омилија, које се сматрају за класичне, изнесемо у српском преводу са најужнијим примедбама и кратким уводом о животу и књижевним делима свакога писца. Преводи су учињени по парижком издању текста за школе (*Choix de discours tirés des Pères grecs . . . par M. Sommer. Paris, librairie Hachette et Cie*), а животописне и литерарне црте, осим старих доступних нам извора, по добрим немачким и руским патрологијама и патристикама.

**) Оригинални је наслов: *Ὀμιλία πρὸς τοὺς νέους, ὅπως ἀντὶ τῆς ἐλληνικῆς οὐφελούντο λόγων* — буквално на латински преведен: *Sermo ad adolescentes, quomodo possint ex gentiliis libris fructum capere*. — О м и л и ј а је беседа, у старо време, проста без много вештине и учености, без строгих подела и т. д. као што су н. пр. проповеди; са свим према смислу глагола *ὀμιλεῖν*, који и у класичних писаца, између осталог има значење разговарати се (Новогрчки каже се *ὀμιλεῖτε Γερμανικῶς, Γαλλικῶς* — говорите ли немачки, француски?). Отуд *ὀμιλία* лат. *sermo*, а српски, чини нам се згодно, беседа. — Речи *Ἕλληνες, ἐλληνικός* употребљавали су св. оци као синонима за незнабошци, незнабожачки (дакле овде што ми данас велимо класици) водећи зар о њима као најобразованијима највише рачуна. — *Λόγος* је књижевност.

те сам кадар онима, који сад у њ ступају, показати најпоузданији пут. Пак онда, по природној свези ја сам вам после оца и матере најрођенији, те вас и не љубим ништа мање него отац, а ви, судим, ако се не варам за ваше срце, и не осећате да немате родитеља кад погледате на мене. Ако дакле вољно примите моје речи, бићете у другом реду од оних које хвали Исход; а ако не примите, ја не бих био рад да речем ништа ружно, али ви сами јамачно се сећате оних речи, где вели: најчеститији је онај, који сам од себе види што је паметно; а ваљан је и онај, који слуша што од других прими; но који није подобан ни за једно ни за друго, тај не вреди ни за што.*) Иначе немојте се чудити, ви који сваки дан идете у школу и онде имате друштва са старим мудрацима (читајући списе који су од њих остали), што ја мислим да сам собом докучио нешто још корисније за вас. О томе дакле хоћу управо и да вас поучим, да не треба тима људима од један пут да предате крму вашег ума као крму лађе, па куда они хоће да онамо за њима идете; него да од њих примате оно што је корисно, али да знате и шта ваља одбацити. Шта је то, и како ћемо разабрати, одмах ћу да кажем.

(Наставиће се.)

СВ. ПЕТАР И НАРОДНО ВЈЕРОВАЊЕ.

(Петар I. Петровић Његуш.)

„Вјера твоја спасет тја.“

Неколико листи домаће црногорске павјеснице не чита се баш лијепо. Забрчено је братском крвљу.

Бјеше то крајем прошлога и почетком овога вијека за вријеме тако званих домаћих размирица. Црна Гора не имаде праве власти и закона, него ко јачи, онај и старији. Сила је рјешавала. Свак је сам себи судио и правичу тражио, а све острицом од јатагана и огњем из цртердара. Племена се дизала и међусобице крвавила. Самовољни главари отимали се о власт и господство, па устајали један на другога. Села и браства инадила се о коју беспослицу те била крваве бојеве. Онај тражи своју међу, други крвину, а трећи каку ину уцјену, па није минуло дана, да не потече братска крв. Никад мира ни сербес живота, и већ свакому додијало. Пошљедњи вakat; прави измак. . .

И владике-владари бјеху на љутој невољи. Шта ће смирили слуга божји међу вуци и арслани? Мирио их је и развађао, савјетовао и корио, судио и осуђивао, али све заного: јуначки зор не даде се зауздати. Бијес и самовоља не хтје признати никоје власти. Не хајаше за разлог, него се одмах прихватише љута оружја. Бјеше дошло већ до тога, да су се давуције преко владике-господара пушкарале и сјекле.

Том злу ваљало је лијека. Искрвави се народ; пропада све. Разумнија људи, а особито владике-владари, мишљаху, како да се тој невољи довију. Кушаху све, па им се и опет учини, да је најснажнија духовна власт. Вјера и вјеровање је снажна полуга, којом можеш чо-вјека покренути. Њу су прихватили, и њоме се бранили.

*) У делу *Ἐργα καὶ Ἠθικά* стр. 293 и даље.

Најбоље успио је у томе владика Петар I., или — као што се сада спомиње — св. Петар.

Петар I. бјеше мудар и савјестан владар, али добра и блага нарав. Клонио се силе и крви, по гдјегдје баш и на уштрб својој власти и своме достојанству — особито за оно вријеме. Као такав није се дакле могао надати, да ће чврстом вољом и снажном мишицом саломити ону дивљу самовољу, него је тражио друга пута.

На праву стазу навео га је сам народ. Бистар разум владичин схваћао је и прозирао је сваку ситуацију, и у напријед је знао рачуна свему, што се догађало и што ће се догодити. Свака ријеч његова бјеше основана, и штогод је предвидио, тако се збило. Неколико такијех случајева, па у народ уђе тврда вјера, да у владици ради нека особита, надјестаствена снага, која види у будућност а влада судбином. Од те снаге захвати страх, и поче јој се покоравати.

Кад је владика до тога дошао, пође и даље. Увидио је, да му та вјера безазленог народа може добро послужити. Та то је она — може бити једина — полуга, коју је он тражио, да крене народом у овим кобним приликама. Па зар да је упусти? То није смио. . . и владика се ријеша, да прориче, благосиља, куне и заклиње, па да тако својим народом управља, и да га тако укроти.

О прорицању, благослову, клетви и опроштају св. Петра има неброј прича међу Црногорцима. Тешко ономе, кога владика прокуне, а благо ономе, кога благослови. Нека је и нехотице коме коју злу ријеч рекао, и она се испунила. То бјеше страх и трепет, и од горскога вука поста јагње. И сам владика морао је послје у то вјеровати, јер веле, да се јако чувао клетве или жље ријечи. Већ кад никако није знао друге помоћи, притицао је тој својој надјестаственој снази.

Од тих силних прича ево — примјера ради — неколико њих. Народ их прича као свету истину. Обично су то старији људи, који су владику Петра I. лично познавали, па кадгод му име спомену, скину капицу и додаду: „Нек' му је на славу и част.“

И И С Т И Н А

ИЗВРТАЊЕ ИСТОРИЈСКИХ ИСТИНА У КОРИСТ ПАПСТВА.

(Наставак.)

С' почетка IV. в. овдје се почињу догматичне распре поводом јереса, које су се појавиле. Сигурно сва пажња како источних епископа тако и самог императора била је окренута нарочито на тај предмет. На западу пак, гдје је народ био практичног погледа и није се предавао теоретичком умовању у области религиозних питања, није ни могло бити никаквих јереса*). Папе су се више пута мудро старали, да народ не учествује у религиозним споровима на истоку, док најпосле нијесу коначно прекинули свезу с источном црквом. Наведене околности годиле су јако папским намјерама. Папама није било тешко распростирати високи појам о својој власти, не само као човечанској, но чак и као божанској; није им било тешко уздићи тај појам у догмат вјере на западу, и то тим лакше, што је народ на западу био сујевјеран и непросвећен, а монаштво и свештенство, чији су интереси били свезани с интересима папа, не само нијесу могли да им се противе, него су им још свим силама помагали. Дакле, с једне стране пренос императорске резиденције у Цариград, а с друге стране ниско умно развије народа на западу, с' његовим појмом о власти, може се рећи да је било поспешно папама да достигну

*) На није их ни било као што свједочи историја. Појавили су се само расколи Новата и Филицисима, што се више односи на обредну страну него на догматичку, и то у посљедње вријеме.

Издао неки Црногорац за мито Турцима својега племеника, а владика га уклео:

„Да му се по дому гује легу. . .“

Не потраја дуго, а у издајникову дому кипти од љутијех гуја. У пепелу, у брашну, у постељи — свугдје и на сваком мјесту плаза и сикће гуја, па гуја, е се већ чељад не може одбранити.

Додијало то свјема, па и домаћину-издајнику, те ће од тешке невоље погнути главу и отићи „владици у милост“, да му „смакне уклн.“ Владика бјеше веома милостива и добра срца; и одмах је праштао, ма то био и зликовац. Смилује се и на овога несрећника, очати му „опросницу“, пружи му руку на цјеливање, и опрости га весела дома.

Тек се покајник вратио од владике, а гуја једна по једна преко кутњег прага на двор, па отален у крш по шкрпових. Од тада па до вијека ни једне више у томе дому, и чељад се смири. —

Украду владици манастирског јарца, па да га ко не позна, састрижу га до коже и пуге у брст.

Владика у шетњи са својим ђацима наиђе на неког стриженог јарца, а једно ђаче познаће тог стригу као манастирског, што је назад три-четири дана нестао. Кад подсјети владику, познаће и он својину манастирску и послаће по лупеже. Бјеху то нека два брата украј Цетиња.

Лупежи изађу пред владику, а он ће их за ту крађу искарати благијем ријечима и посавјетовати, да од с'ле не лупеже.

Браћа посрамљена не хтјеше признати своју кривицу, него још осорно на владику, као за што их праве-здраве биједи.

— „Како твој? Твој јарац бјеше рунаст, а ово је чипо“ — довијаше се лупежи.

— „Јес' чипо, али сте га ви остригли, стригли, да Бог да, један другом срце“ — плану ијетко владика, и диже се натраг манастиру. Уз пут се већ покајао, што је тако тешку клетву изустео.

њихову завјетну цијел. У историји наћићемо лако потврде за то. Историја свједочи, да у колико је власт источних императора на западу слабила, у толико је силније растао авторитет римских папа, и народ, не осјећајући под собом више власти свјетске, обраћао је свој поглед к' папском престолу. Тако папа Геласије (V. в.) осјећао се на својој катедри епископској тако, како се осјећа сам император на царском трону. У својој посланици византиском императору Анастасији, управо изјављује да у предметима вјере, у које се мијешао Анастасије на истоку, он, папа има већи авторитет. А Гормузда (у VI. в.) други папа учинио је то, да се на неке византиске императоре подазревало да нагињу у јерес, и да су бивали, по његовом упливу и настојавању, искључени из црквених диптиха. И може се рећи, да је владање тих двојице папа у стварима неограниченог уплива на црквена дјела послужило примјером и за све остале папе даљег времена, чак и папа средњевјековних, који су имали већ готов појам о неограниченом авторитету у делима цркве, и у својим тежњама били су тврдо убеђени да друкчије не може ни бити. Ако посље тога станемо разматрати црквену историју у време развијања јереси на истоку, примјетићемо, да је само развије јереси имало врло пријатне последице за развије папског авторитета, осим онога, што је горе било речено.*) Као што је познато многе истине хришћанског вјероучења, које се садрже у јеванђељу и апостолским посланицама, за човјечији су разум недостижне. Тим се у људима појавила жеља, да проникну у дубљи смисао најтајанственијих хришћанских догмата. За тај рад на истоку заузимали

*) Горе је било речено о непосредном упливу, на име то, да су византиски императори и источни виши јерарси били заузети јересима, а папе користећи се том слободом, а такођер и тиме што на западу јереси није било, лакше су могли достигнути своју цијел.

И браћа се упуте дома. Путем разговараху о крађи и владици, па се у томе порјечкају. Ријеч по ријеч, па дође и до крупнијех. Не дохватише се неколико пута, па онда за јатагане. У час бјеху оба на мртво рањена. —

*

Године 1796. дигао Махмут-паша велику војску на Прву Гору и утаборио се око Подгорице. Владика Петар скупио своје Црногорце, те ће преда њ да га јуначки дочека. И он ће се улогорити, таман према Турцима.

У црногорском логору нијде ништа до муке и невоље. Тек да је владици боље, дворе Црногорци како могу. Постељу му објесили о конопце, те дигли неколико лаката више земље, да не наиђе на њ који гад или гуја. Ту владика прилеже, да се одмори од труда и брига.

Једне ноћи око ponoћи попусте трошни конопци, те ће владика у сну пасти с висине на земљу. Онако бунован и зловољан рећи ће ијетко и жалосно:

— „Махмуте, Махмуте, што мучиш и кињиш ови сиромашан народ и мене, који ти није ништа учинио... да Бог да огњем изгорио!“

22. септембра сукобе се обје војске на Крусе. Црногорци потуку Турке и одгоне их до Турскијех тврђава.

Послије погибије донесе владици један Његушанин Махмутову главу, одјело и коња. Владика се увјери, да је то све доиста Махмутово, па ће онда запитати онога Његуша, што је пашу посјекао:

— „А гдје оста труп?“

— „Прости, свети владико, али га ми из обијести сагоресмо“ — рече јунак.

Владика спусти очи, и задуби се у крупне мисли. . .

*

Дошло пет Брајића — а то су људи из Њесаревице — као званице на Цетиње у неке сватове. При поласку покупе оружје из куће, те кришом умакну.

Црногорци касно осјете да су покрадени. Шта ће, него оду владици Петру, те му се потуже, не би ли им како преко Њесарске власти што помога?

— „Понесоме дакле, вуци их разлијели,“ рече

владика љутито и обећа Црногорцима, да ће се за њих заузети. Црногорци се врате задовољни од владике.

Не потраје дуго, а чобани наиђу у планини пут Брајића на пет људскијех љешева, раскиданијех од горскога звијера. Украј њих бјеше расуто оно исто оружје, што су га онијех пет Брајића из сватовске куће на Цетињу крадом понијели. Није друге, него су ти исти Брајићи путем од звијера погинули. . . .

*

Браћао се једном св. Петар са Врађине на Црнојевића Ријеку. До Ријеке ће каиком (чамцем), а отуда сухијем на Цетиње.

Неки Цеклињанин чује да ће владика туда проћи, те изнесе на бријег бијелу погачу и оку првијенца (ракије) владици у дар. Кад угледа владичин каик, викне возарима да привезу крају. На заповијест владичину пристану возари бријегу, и Цеклињанин преда свој дар.

Владика се обрадује, па ће као нехотице рећи:

— „Како је лијеп колач и добра ракија, да је још мало рибе, могли бисмо на Риједи баш красно обједовати.“

Тек се и опет навезу да даље иду, али се испод брзијех весала праћну повелика риба, те паде управо у каик. Сви се чуду чуде и згледју, а владика отире сузу, што му се у тај мах у оку заблистала. . . .

На Риједи приправе богат објед, те крену даље. —

(Свршиће се.)

КРАТАК ПРЕГЛЕД ЛИТУРГИЈСКИХ КЊИГА ГРЧКО-СЛОВЕНСКЕ ЦРКВЕ.

(Свршетак.)

Молитвеникъ, Молитвословъ: I. Liber precatorius s. sacrum presum, молитвеник за приватну потребу. II. Молитвеник види Требник. (Управо Молитвеник, *εὐχολόγιον* код Протестанта Agenda, значи у ширем смислу све оно што је у служабнику и требнику, јер тек доцније, и то особито Руси, почеше разликовати служабник од требника и требник зову увек молитвеник, Euchologium).

пости. И, како ћемо видјети ниже, они су се за то и прихватили: објавивши догмат своје непогрешности, као једну од најјачих основа за утврђење свог авторитета.

На мјесто империје основала се нова држава, а папство је ипак сачувало своја права. Сами завојевачи уважавали су авторитет, што су га до њих папе већ уживали у империји. После тога свијема је било јасно, а особито староседиоцима римским, да Рим и његовог представника папу чува нека особита виша сила. Папе су то добро знали; они су имали пуно право тврдити, да Рим због тог и чува виша сила, што у њему живи особити човјек, намјесник Христов, видима глава цркве и што ако је у св. писму речено о цркви да јој прата адова неће одољети, — то је речено о цркви у колико има својег представника папу. У послу ширења хришћанства међу незнабошцима папски мисионари друкчије нијесу ни говорили о папи него као о човјеку особитом — земаљском богу. Таква пропаганда, као што је познато из историје, имала је успеха, и младо покољење нових дошљака империје, васпитано таквим идејама о папи, тако је на њега и гледало.

При крају периода, што га прегледасмо, у VIII. в. срушили су Карловинги француску династију Меровинга. Папе су се, да не може бити боље, користили тијем случајем. Стефан III. и Лав III. употребили су религиозно право те су крунисали представнике из династије Карловинга, Пипина и Карла великог, и у награду за тај посао мислили су добити и свјетску власт у тим земљама. То су они заиста и добили, а после, како ћемо ниже видјети, почели су се старати и за то, да и свијема царевима дају круне, и тијем су показивали своју врховну власт не само над царевима, него над свијем, што се под њиховом налази.

*

су се често и такви мислиоци, који су мислили да овладају тајном тог разумјевања рационалним путем. Разумије се, да су јереси биле неизбежне, и што је даље ишло тако разрађивање хришћанског вјероучења, то су се све више и више на истоку развијале јереси. Да би се видјело, какве су биле посљедице из тога по одношају к папском авторитету, ми морамо обратити пажњу на положај источних виших јерарха и папа на западу при том развију јереса. Источни патријарси као преставници хришћанства на истоку морали су се јако заузимати за угашење јереси. Но та задаћа била је за њих веома тешка. Скупљали су се сабори неки пут и такви, на којима су на рјешење ствари имали упуца јеретици јересиарси. Шта је остало тада радити слабим и гоњеним заштитницима православља? Које су они морали обраћати свој поглед и прибјежавати за помоћ? По неопходности нужно је било у том случају обраћати се тамо, гдје је велика власт и гдје је остала још права вјера. А такво прибјежиште био је тада Рим са својим преставником у дјелима вјере — папом. И, како показује историја, сви борци православља обраћали су се за помоћ папама надајући се, да ће наћи у њима заштитнике православља. Може се већ видјети после тога, шта је могло донети такво обраћање папама за помоћ. Папе су се некако поносили, што су постали судијама у рјешавању религиозних распра, и то су показивали у самој ствари, а разуме се да су то осјећали и сви на истоку и особито на западу. Папе осим тога што су се показивали као судије у рјешавању религиозних распра, смјело су изјављивали, да они, и то само они тврдо држе стуб вјере. Они су имали још само да кажу и каквим год начином да докажу, да су они, и само они, и кадри држати непоколебљивим тај стуб; за то је само требало времена и повољних окол-

Номоканонъ,*) *Νομοκανών* или *Νομοκανόνιον*, законна правила т. ј. зборник царских закона (*νόμος*) и црквених правила (*κανών*, regula). То је црквено право (*jus canonicum*) источне цркве. Иначе се зове та књига крѣмчаја књига, кормчаја књига, лат. *Directorium*.

Више пути значи номоканон само црквена правила.

Обиходъ пѣвчий. *Ἰμνολόγιον*. То је књига, у којој су најглавније песме духовне за целу годину. То је управо октоих, којем су додане разне песме као канони, тропари и стихире празничне.

Октоихъ, Осмогласникъ, *ὀκτώηχος*, књига црквена, у којој су од осам гласова песме компоноване од Јована Дамашћенскога, које се певају преко целе године осим од великога поста па до недеље свих светих и онда се пева из Триода поснога и Триода цветнога.

Палем, *Παλαῖα*, вивлијска повесница старога завета.

Панегирикъ срп., Торжественникъ руск., *Πανηγυρικός*, зборник похвалних беседа на част превасходних светаца из Атанасија, Александра, Ћирила јерусалимскога, Василија великога, Григорија насијанскога, Григорија из Нисе, Амфилохија, Епифанија, Хрисостома, Јефрема, Ћирила александријскога са животописима по месецима уређеним.

Параклисъ, Параклитикъ, Параклитникъ (види Шишат. апостол стр. VI.) *Παρακλητικός*, управо није ништа друго, него октоих или један део од октоиха са различитим доцније уметнутим променама и додацима.

Паремийникъ,**) Паремия, *Ἀναγνώσεις, Ἀναγνώσματα*, *Lectonarius* (од речи *παροιμία*, proverbium) избор говора и проповеди из свет. писма, особито из пословица соломонових, које се у грчкој словенској цркви каткад у почетку вечерња и иначе читају.

Пасхалија, *Πασχάλιον*, Paschalion, ускрсни круг, којим се ускрс и други од њега зависни празници одређују. (*Cyclus paschalis*, pro festum Paschatis, et aliae, quae ex eo pendebant, solemnitates designari solebant. In his

*) Избор из разних књига старога завета, уређен за црквено читање, познат је под именом Паремийник. (Ист. књиж. од В. Јагића стр. 61.)

**) *Liber ecclesiasticus, quo canones et decreta conciliorum in suas classes disposita et digesta, cum legibus et novellis imperatorum constitutionibus componuntur. (Theologiae curs. compl. Tomus V.)*

Ето у каквим су повољним околностима развијали папе свој авторитет у цркви, и мјесто смиренних пастира показивали су се као горди претенденти, који су као главари у цркви сједили у исто вријеме и на царском трону. Него ма што су папама у достизењу тих цијељи на руку ишле горе речене околности, они су ипак сазнавали, да треба имати још и формалне, јаче основе за њихову цијељ. То особито због тога, што су се бојали да источни јерарси не обрате своју пажњу на рад западне цркве и да не запитају, за што се у њу заводио оно, што је ђесагласно с црквом. Имајући то у виду, папе и њихови приврженици старају се измишљати различне лажне грамате од императора, акта сабора којих није било (гдје, разумије се папе рјешавају послове по свом увиђењу), папске декретале, којих у самој ствари није било; стварају лажне историје и т. д. Такве и подобне лажне исправе може се рећи почеле су се примјећавати још из ранијег доба. Једна таква лажна исправа потиче из IV. вијека. Веома се папама није допадало имати титулу једнаку са источним патријарсима. Међутим VI. правило првог васионског сабора показује на подједнаку власт свију епископа. У том правилу говорило се: Да се чувају стари постојећи обичаји у Египту и Ливији, и Пентаполису да би александријски епископ имао власт над свијема овијема епископима области, као што је и римски епископ има. Равним начином и у Антиохији и у другим областима да се чувају преимущества црквена.*)

Као што се види из тог верно наведеног правила свијема епископима назначена је једнака власт а уједно с њима и римскоме. Но пошто је то правило сметало папским тежњама, то су се на западу постарали да протумаче то правило у своју

*) Бѣляевъ. Догматъ пап. непогрѣш. стр. 64—65.

enim cyclis non modo Paschatis diem, sed et annos vel mundi, vel Diocletiani, aliaque festa praecipua et jejunia describebant. (Theologiae cursus completus etc. edidit J. P. Migne. Tomus quintus.)

Патерикъ, отъчникъ, *Πατερικός*, књига, у којој су животи светих црквених отаца и из које се у цркви при богослужењу а у намастирима за столом чита. Овамо иде и Старѣчество, *γεροντικός* т. ј. животописи и говори старих мисирских пустињика. Пролог је нешто друго него што Патерикъ. Овамо припада и Лаусаикон, *Λαυσάικον*: животописи св. отаца од Паладија, владике од Хеленопоља, који се читају у опредељене дане у цркви. Томе је налик Парадисъ, *Παράδεισος*: *Liber ecclesiasticus, vitas quorundam sanctorum complexus, quas ex Simeonis Metaphrastae scriptis excerptis Agapius monachus Cretensis, et in linguam vulgarem seu graeco-barbaram transtulit. (Theologiae cursus completus — ed. J. P. Migne. Tomus quintus стр. 240.)*

Прологъ, *Πρόλογος*, Prologus: liber sanctorum vitas enarrans (Mik. lex.), мало-руски: Прјелох. То је зборник кратких животописа и поучљивих беседа Василија великога, Јована Златоуста и других, што се читају по уредби црквеној при богослужењу.

Псалтирь слѣдованъна, Полуставъ, Псалтирь съ послѣдованимъ (*ἀκολουθία ψαλτήριον*, у којем су обични псалми раздѣљени на раздѣле (*καθίσματα*, sessiones), којима су додани канони св. деве Марије и превасходних светих из синаксара и т. д.

Сборъникъ има више значења: 1.) Скуп поучљивихъ говора (*διδασκαί*) разних црквених отаца, који се у цркви читају. (Види: Панегирикъ.) 2.) Зборник теолоџијских расправа од разних црквених списатеља. 3.) Молитвеник за кућевну потребу. У овом се значењу данас обично и узима зборник. 4.) Каткад значи то што и кратки животописи светих.

Слоужба, *κανών, ἀκολουθία*, officium значи у правом смислу литурџија, после у ширем смислу богослужење на част појединих светаца. Скупа се налазе у месечном минеју.

Слоужбѣникъ *Λειτουργία, Λειτουργικός, Λει-*

корист извртањем правога смисла тога правила. И то имено у почетку самог правила, додали су у виду наслова овај израз: *ecclesia romana semper habuit primatum*, те је тим додатком правило добило сасвим противан смисао: римска је црква имала вазда првенство, нека и у Египту и у Ливији, и Пентаполису слѣдују таквој пракци у својим областима као што то има и епископ римски и т. д. То јест изједначају се у правима не сви епископи у опште, него само египатски и други на истоку, да би они у својим областима имали такву власт, као римски. То кривотворење учињено у корист папској врховној власти, било је објелодањено на Халкидонском сабору, када су била овјерена акта првог сабора и када се нашло да је VI. правило на западу било изопачено.*)

У почетку V. в. био је обнародован други подобан кривотвор, учињен с цијељу да се узвиси папа на степен самовласног судије у пословима свију држава. Кад је Апијори пресвитер свргнут од свог епархијалног епископа, апеловао је на папу, то је папа послао својега легата да би провјерио посао тог пресвитера на мјесту. Легат је отишао у Картагину и на тамошње саборе стао је дјелствовати у име папино с таквом влашћу, као да папа у самој ствари има врховну власт у црквеном суду. На питање отаца сабора: од куда је у папе таква власт, легат је указивао на акта сардикијског сабора с цитатима, на каноне првог васионског сабора. По сравању с верним и изворним никејским закључцима показало се, да се самовласт папина у црквеном суду оснива на подметнутом документу**).

*) Јанис, *Le pape et le concile*, p. 137.

**) Бѣляевъ. Дог. пап. непогрѣш. стр. 66.

liturgiariou, Liturgiae, Liturgiariou, у римској цркви *Missale*: књига, по којој се чита служба на јутрењу и вечерњу т. ј. литургија Јована Златоуста, Василија великога и у велики пост средом и петком папе Григорија првог (такозвано: Praesantificationum прѣждеосвѣщеннихъ.)

Синодикъ руски, Помѣстникъ српски: књига, у којој су имена православних Хришћана, који су заслугу стекли или за цркву у опће или на посе за какву цркву и која се спомињу при молитви (на проскомидији).

Шестодневъ, Шестодъчевъ, Шестодневъ-никъ, Шестодъчникъ: књига, у којој су песме за велику недељу (велика недеља, hebdomas sacra). То је извод из Триода. Нешто је друго од овога шестоднев (Нехаѣмог п) и. пр. Хрисостома. То је књига за читање на јутрењу у велики пост.

Тетрѣ, Tetroevangelium, Четвероблаговѣстие, *Tetraevangelium*. Ту су јеванђелија по обичном реду*) по јеванђелистима разоређена.

Трѣбникъ иначе Потрѣбникъ, Молитвникъ, Полууставъ *evchologion*, rituale: књига, у којој су црквене церемоније.

Триодъ, Трипѣснецъ, *Triodion*, тако назван по канону, у којем су три песме. Има од две руке триода: I. Триодъ постна, у којем је богослужење од почетка великога поста до недеље цветне. II. Триодъ цвѣтна иначе Пенѣтикостаръ, *Pentekostarion*, од недеље цветне до недеље свих светих.

Уставъ црѣкѣвѣный иначе око црѣкѣвном, образникъ српски, Типикъ, *Typikon*, *Taxika*, *Turicum*, *Ordinarium*, *Ceremoniale*: I. Ред, по којем се богослужење и црквене церемоније обављају, особито онај, што га је најпре св. Сава јерусалимски за свој намастир сачинио и који је после од грчке цркве у опће примљен. II. У ужем смислу правила за поједине намастире, латински: *regula*.

Часословъ, Часовникъ, *Horologion*, *Horologium*, *Breviarium* (т. ј. *breve horarium*) Полоуставъ крѣйскѣй,

*) Тако је јеванђељен. пр. Мардаријево, што је штампано у Мркшиној цркви 1562 год.: свѣршихъ сѣю стѣю дѣше спсѣноу кнѣга глѣмѣно тетрѣкѣмъ.

рали су и писали историчне догађаје а с њима и саборе са њиховим закључцима, каквих нигда није ни било. Да би доказали и. пр. да је Константин велики примио крштење под упливом папе, на западу саставили су легенду, да је тобож Константина изцијелио папа од „губе“ и после тога да га је увео у благодатно царство Христово.*)

Та легенда била је састављена при свршетку V. в. Међу тим из црквене историје из времена Константина великог познато је достајерно, да је тај император примио крштење од својег пређашњег друга и блиског себи епископа Никомидијског Евсевија.**)

Такођер много је на западу било измишљених исправа с том намјером, да би показали да папа стоји изнад сваког суда, не само свјетског, но и духовног. У сачињењу папе Силвестра под насловом „*Constitutum Silvestri*“ било је састављено много канонских декрета, у којима се доказивало, да папа не потпада ни под какав суд. Међу тим сви ти документи приписују се некаквом не бивалом а због тог и не познатом сабору римском, на којему је присуствовало тобоже 284 епископа, император Константин и мати му Јелена. У самој ствари излази, да су ти канонски декрети лажни, јер сабора, на којему су тобоже састављени, са свим и никад није ни било. Повод њиховом састављењу на западу изван сваког сабора како доказује критика, био је раздор између два папе Симаха и Лаврентија, од којих је сваки тежио да засједне на папски престо, при том недопуштајући ничијег учествовања, да се не би тијем могао понизити папски авторитет.***)

*) *Essai historique sur la puissance temporelle de papes F. II, p. 39—67.*

**) Терновскій, Прековосточная цер. въ періодѣ всел. сабор. стр. 30.

***) *Janus: Le pape et le concile, p. 138.*

Officia: књига, у којој су свакидашња црквена служба и молитве за одређене часове црквене. Часловац *orologion*: кратак извод из часослова.

Чини, *Normalia*. Чин значи у црквеним књигама облик или ред од св. отаца установљених церемонија и. п. ред литије (чинъ литије) и т. д. и разликује се од службе (канона) на част Богу и светима, премда има у чиновнику осим прописа и молитава.

Чиновникъ архиерейскѣй, Слоужбникъ архиерейскѣй, *Хиротонѣа*, *Pontificale*: књига за владике, архиепископе, митрополите и патриархе ради извршења црквених церемонија. Од прилике је то исто, што је за мало свећенство требник.

Читуља: списак умрлих једне породице. (У вуковом речнику стоји: Свака кућа има читуљу и о задушницама да се свећенику, да из ње поименце све мртве спомене.)

Ј. Ж.

ЦРТЕ ИЗ ИСТОРИЈЕ ХРИШЋАНСТВА КОД СЛАВЕНА.

(По руском.)
(Наставак.)

Код њих се нарочито сачувала чистота старог чешког народног језика, међу њима појавили су се најбољи чешки научењаци и писци (Сенијор Лука, Благослав, Странски, Амос Коменски и др.). То друштво имало је више него друге чешке партаје осјећаја према древнијем православнијем предањима и према источној цркви. У науци о цркви, тајнама, јерархији, чешка браћа била су ближа учењу источне цркве, него сва западна друштва из XV. и XVI. вијека. У учењу о исхођењу Духа св. „друштво браће“ учило је да Дух св. по суштству своме има почетак бића свога од Оца, а да се саопћава стварима кроз Сина. Према источнијем црквама при свем спољашњем њиховом опадању имаху велики осјећај. Већ год. 1491 они послаше (чешка браћа) избранијех људи из свог друштва у Грчку, Палестину, Бугарску и Русију да се из ближе упознају са стањем православних цркава. Али и год. 1491. источне цркве, по свом спо-

У томе времену састављена су на западу и друга акта таквог непознатог сабора, којег никад није ни било. У актима тог сабора, прича се, да је папа Марцелин (при крају III. и у почетку IV. в.) по захтјевању римског императора Диоклитијана приморан био кадити тамјаном многобожачким идолима. Тим поводом скупно се у Синуесу сабор, који се састојао из 300 епископа и 30 римских пресвитера. По размотрењу дела, када се преступ папе Марцелина потврдио, сабор је свргнуо три пресвитера и два ђаконa за то, што су оставили самог папу да кади тамјаном, а сами се разбјегли и разгласили то по свету. К томе автор лажне исправе додаје, да оци сабора нијесу осудили тобож папу за преступ његов или одступништво због тога, што га нијесу могли осудити, него су оставили папи да он сам себи суди, и он је свргнуо себе самог т. ј. прогласио је себе достојна за свргнуће.

Кривотворство акта тог сабора, којег није било, у течају времена доказано је с таквом очевидношћу и јасношћу, да су чак и саме папе и разни поборници њихових авторитета престали узимати их за потврду.

Осим горе означених било је учињено на западу још и много других фалсификација за утврђење поглаварства папе у цркви. Ту прије свега излази на вид извртање и изопачење учињено у сачињењу св. Кипријана картагинског „о јединству цркве“, у оном имену мјесту тог сачињења, где је Кипријан учио о једнакости свију апостола, не искључујући ни самог Петра.

(Наставиће се.)

љашњем стању, нијесу боље стојале од год. 1451. Ческо посланство на исток и сад не донесе никаквијех одређенијех резултата. При свему томе, и друштво Моравске браће остало је на западу осамљеном сектом, удаљеном од римске и источне цркве, и немајући чисто одређеног и утврђеног ауторитетом васељенске цркве догматичког учења, стаде се потчињавати мало по мало туђем упливу и распадати се. Осим тијех партаја, које поникоше у самој Ческој у XV. вијеку, за вријеме борбе с папством, дођоше у њу још неколико секата споља као Валдензи, Доларди, Пикарди, Адамити. Чески народ колебао се и био је на муци са толико различитих учења. Шта више нека учења одликовала су се дивљим скрајностима, те су давала повода да противници шире грдне и зле гласове о цијелом ческом народу. Вјековите вјерске распре, узајамне зајеве и грижње, непостојанство и колебање у религијозним тежњама, ослабише моралне силе ческог народа.

Међутијем у почетку XVI. вијека подигао се силни религиозни покрет покриједи самог германо-римског свијета. Учење Лутерова, Цвинглијево и Калвиново и другијех реформатора, уздрма сву западну Јевропу. Заћела се је силна књижевна па затим и политичка борба међу старијем католичкијем свијетом и новијем протестанскијем друштвима. Ческа, стављена у само средиште тога покрета, добре или зле воље морала је у њему учествовати, и стојати на страни једне или друге партаје. Један дио конзервативне странке утраквиста одлучи, да се тјешње зближи с католичком црквом. Други већи дио, налазећи у учењу германскијех реформатора опетовану идеју великог народног учитеља Хуса, пристајао је уз протестанте. Ческа браћа пошто су се више пута савјетовала с Лутером и с другијем њемачкијем учитељима (године 1523, 1535, 1542), и пошто су нашла да особито морална страна протестанства не задовољава њихове тежње, жељели су да уздрже самосталност својих општина. Али ипак, друштва браће, како им је неопређено било догматичко учење, мало по мало подаваху се екстремним протестанским идејама, а одступаху од чистијих и ближијех православљу хуситскијех предања. На тај начин религиозна и национална самосталност ческог народа у XVI. вијеку све се више колебала, и Чеси опет стадоше подчињавати се моралном упливу Њемаца.

Да се доврше несреће, у XV. и XVI. вијеку почеше нереди и у политици чешке земље. Стара династија чешких владара, коју љубљаше чески народ, премда бијаше се доста поњемчила од времена Карла IV. а под Већеславом, Сигисмундом и Албрехтом и радила противу чешкијех интереса, изумрије 1439 године. Послије деветогодишње анархије, један од знатнијих вођа чешких Подјебрад, заузео власт у своје руке и преко 20 година (од 1448 до 1471) управљао Ческом — испочетка као земаљски управитељ, а после с насловом краљевским. За вријеме његово чешка земља уздиже се на већи степен моћи. Распре религијозне у неколико утишаваху се, а чешка црква утраквиста, не обазирјући се на проклетства и интриге папства, под руководством Подјебрада и Рокицана стаде да се тврђе и правилније организује. При свем том Јурај Подјебрад није се одлучио да утврди краљевску власт у Ческој у свом роду, јер се по смрти бојао супарништва између породица чешкијех племића, па с тога пред смрт завјешта, да Чеси бирају себи иностранца за владара. За неколико десетина година (од 1471 до 1526) управљаху Ческом Јагелонци, који владаху тада у Пољској и Угарској. Али кад и та династија изумрије смрћу краља Лудвика, који је погинуо у Мухачкој битци против Турака (29. августа г. 1526), изабраше за ческог краља војводу аустријског Фердинанда, брата знаменитог императора Карла V., који последије смрти Карлове (1558. год.) постаде германски импера-

тор. Од тог времена Ческа је прешла под власт хабсбурског дома, из кога владоци су у то доба владали земљама аустријске и угарске круновине и до данашњег вијека носили су наслов германских царева. Фердинанд обећа Чесима у почетку, да им неће дирати у њихова народна права и религијозну слободу. Али та обећања кратко трајаше. Већ исти Фердинанд I. (управљао је Ческом од 1526 до 1564) позове језуите у Ческу, и стаде да тријеби споменике чешке старине, и да стјешњава национална права и религијозну слободу Чеха. Уосталом није подизао опће гоњење против Чеха за вјеру. Задовољавао се гоњењем општества браће и другијех омањијех секта. За утраквисте да их лакше привуче католицизму, доби од папе потврду базељских компакта и саме језуите причешћиваху народ хљебом и вином. Ствар је тако мудро вођена, да су на брзо исти Чеси одрекли се од базељских компакта, и утраквисте прелазаху сасвим у католицизам. Син Фердинандов, Максимилијан II, (од 1564 до 1576) савјесно је вршио своје дужности, и није гонио Чехе ради њиховог вјероисповиједања. Његов наследио Рудолф II. (од 1576 до 1612) оде трагом Фердинанда I. Најпослије Фердинанд II. (од 1617 до 1637) учини крај чешкој националности и религијозној слободи. Слободумнији Чеси нијесу могли равнодушно то подносити, зато су често буну подизали. Тако 1608 не могући више трпјети насиља Рудолфа II., предложише престо брату му Матији, а год. 1617, кад ступи на престо Фердинанд II., они изабраше другог краља Фридриха палатинског (Шалцког). Али све те буне ништа им не користиле, него ослабише чешке силе и свршише се побједом хабсбурговаца. Најпослије кад су Чеси сасвијем источили своје силе у последњој несрећној битци на Бјелој Гори (8. новембра 1620), настаде над ческом земљом ужасна расправа са стране владе. 21. јуна 1621 године погинуше најгрознијом смрћу 47 најзнаменитијих преставника чешког народа, главе њихове натицаху на коце по бедемима града, а тјелеса без погребља разбациваху амо тамо. Затим објави се обећање, да ће се помиловати остали знатнији Чеси, који су помагали устанак, ако само то признају. Седам стотина и двадесетозам господара и витезова, већи дио ческог племства, одазва се повјерењем на ту објаву. Њихова имена записаше, па им за тим сва имања конфисцираше, као и онијема, који су још прије из Ческе пребјегли. Професори прашког универзитета, учитељи и протестански пастори, и сви чланови друштва браће (са тадашњим њиовим настојатељем, знаменитим научењакот XVII. вијека — Амсом Коменским) мораше оставити Чешку.¹⁾ На прашком универзитету језуите заузеше све професорске катедре. Већи дио споменика древне чешке историје, особито из хуситског доба, истријебише. Нијесу оставили на миру ни давно већ упокојене бранитеље хуситства; прах Рокицана расуше на све стране. Књиге чешке, војници по заповиједи, купљаху по кућама и јавно спаљиваху.

(Свршиће се.)

¹⁾ Већи дио чешке браће насели се у Шлеску, Саксонију, Пољску; а одатле многи пређоше у Русију, Шведску, па чак и у сјеверну Америку. У Шлеској богати гроф Цицендорф, проникнут религијозним ентузијазмом, узме „браћу“ под своје закриље. Он је био занесен моралном строгишћу и унутрашњим устројством те секте, па јој је извојевао од саксонске владе слободу исповиједања, те је основао колонију Херихут, која је морала бити „средиштем обновљене моравске цркве.“ Од то доба, браћа називаху се „херихутерима.“ Добили су доста приврженика код Њемаца, али тиме се још више потчинише упливу њемачког протестанства. Године 1749. друштво херихутерско, на захтјев саксонске владе, морало је примити аугсбуршко исповиједање, уздржавши само своје унутрашње устројство. Тако и данас херихутери или моравска браћа у многим тачкама догматичним саглашавају се с протестантима, али у унутрашњем устројству и у самој души сачували су много остатака древнијех предања хуситских.

ОКРУЖНИЦА

Митрополита Стевана Стратимировића поводом
смрти историка српског архимандрита
Јована Рајића.

Преосвященнѣйшій и Високодостойнѣйшій Господине Епископе; мнѣ брате в' Христѣ љубезнѣйшій! — Случай по многому прирѣнио неприятели являю Вашему Преосвященству, яко Господинъ Иоаннъ Раичъ бывшій Ковилскаго Монастыря (въ Бачкой Діецеи и въ Шайкійскаго баталіона предѣлѣ сущаго) Високопреподобнѣйшій Архимандритъ по краткой 30. часовъ болѣзни от саміа лѣтомъ Его пристойныя слабости дне 11-о сего мѣсяца и года премину в' вѣчная совершивъ 75. лѣтъ и 1-н мѣсяць честнаго и безприкладнаго своего житія.

Не неугодно будетъ Вашему Преосвященству нѣкія черти жизни его ученіемъ, добродѣтелию, и заслугами у рода и Церкви своея всячески изряднаго мужа, за вѣчный ему у добрыхъ и книжныхъ людей споменъ по Вашей къ нему любви от мене пріяти.

Он родился здѣ въ Карловцѣ Сремстѣмъ 1726-о года 11-о Нсемв. от честныхъ но простыхъ и убогихъ родителей; Обученіе первое пріять здѣ в' училищѣ от учителей Славеносербскихъ, Архіепископомъ Морсеемъ Петровичемъ и Викентіемъ Иоанновичемъ (от 1726 — 1741. пожившими) изъ Россіи приведенныхъ; и перви бысть ему же табу дреную воскоманскую (на нихже до толѣ весь здѣшній нашего Благочестія народъ изривеннымъ буквамъ худо учащеса) изъ рукъ взявше типографскій мали букварь даша; повнегдаже его изрядній талантъ здѣ в' Славенскомъ убо ученія всячески, въ Латинскомъ же по нѣчесому удобъ развися, обрѣтеса ему благодѣтель нѣкій от малихъ учителей, Райковичъ именемъ, от негоже благодарности ради пріять Раичъ свое прозвище иже посла его нѣкимъ пріателемъ своимъ въ Коринъ (Коморан), идѣже онъ у Р. Каолическомъ Гимназіумѣ у Језовитовъ до синтаксія класси токмо обучаяся и немогій далше от убѣженія во еже Р. Каолическую вѣру пріяти отиде оттуду къ Евангеликомъ въ Шопронъ, и тамо живій обученіемъ приватныхъ дѣтей и милостинями ово благодѣтеля своего овоеже другихъ добротныхъ дателей соверши вся предаваемія науки, имже желаніе въ Россію отити пріять путь преко Нѣмецкія земли и 50 миля пѣшъ худости ради отиде. Нѣкоже время въ Вратиславѣ Слескомъ (Breslau) пробави; от онудуже съ нѣкими студентами и купцы Россійскими прииде въ Кіевъ 1753-г года, ту убо въ Академіи всѣми преподаваемыми науками пачеже Теологическими прилѣжнѣйше учияся 3 года, по томъ отиде въ Москву и по бавленіи единого года возвратися чрезъ Кіевъ въ отечесто свое Карловцы.

Но здѣ необрѣтшій ожиданію своему сходнаго пріятія походивъ нѣкія друзи и благодѣтели возвратися паки въ Россію и пребывъ нѣкое время въ Кіевѣ от губерніи тамошнія исходи пасошъ во еже отити въ Цариградъ и негли далше съ намѣреніемъ примѣтити, искусити и видѣти нѣкія еще церкви и народа касающася, от нихже доселѣ въ ученія школскомъ неослабно прилѣжа. Походя убо и преходя Молдавію и Валахію прииде Галацу и оттуду на кѣкомъ купеческомъ кораблѣ сквозъ черное море отили въ Константинополь; повнегдаже тамо въ то время жестоко куга морила естъ, и онъ самъ нѣкоему Махомедянину кужну сущу убѣгая невозможне тамо долго пребити, но отиде въ С. Аѳонскую Гору и ту въ Монастирѣ Хилендарѣ пребывъ 2 мѣсяца, видѣ полніа ковчеги различныхъ Грамотъ от Сербскихъ и прочихъ старихъ владѣтелей списанныхъ и отдавна тамо хранимыхъ, но ниже приникнути въ тѣя дозволенно му бысть, худости его, малому возрасту, мирскому и незнатному виду, ничега упозрѣвающихъ и невѣжливыхъ калугеровъ неважающе: от прочихъ обаче драгоцѣнныхъ рукописовъ, то естъ Давида Архіепископа и его послѣдователей собра изводи за свою

будущую Сербскую Исторію изрядниа; оттуду тежа къ Бѣлграду походи и прочія знатніа обители якоже Дечани и прочая, 24. Декемврія 1758 года приспѣ паки въ Карловцѣ.

Во всемже томъ странствованіи лишенъ всякаго требованія и помощи, многая претерпѣ; толико же собра примѣчаній и рукописовъ яко всяческими избыточествующій; здѣ убо въ отечествіи своемъ пріимъ званіе учителское, упадшіа уже въ дѣтствѣ его заведенія школы, нѣчто обнови, самъ нѣкія учителскія книги составилъ.

(Свршѣ се.)

Одговор на одговор

Пречасномъ Господину Д. Јеврићу пароху у Јаменѣ.

Господине! Пошто сам прошасте године критиковао вашу „Беседу“ у 12. броју „Гласа Истине“, и пошто сте на исту посебно тек сад одговорили, то сам слободан отворено вам рећи: 1.) да несте ни један — ама баш ни један мој критични став у вашем одговору побили; 2.) да сте у вашем одговору у нечем недослѣдни, а у нечем сте се мога појма придржавали. 3.) Особито би ми мило било, кад би и она господа, која вам наравно у хатар ваш писаше, своје мишљење против моје критике јавности предали, како би свако увидио (по смислу вашихъ речи) моје незнање иза плуга, и ваше свезнање у јаменској библиотеци 4.) Да сам знао да ћете 120 ф. на овако оскудној години за то жртвовати и толико дивећи знакова као прућа наслагати у вашем одговору, то будите уверени, да се не бих тога посла никако ни лађао. Али, пошто је ствар започета мора се и свршити по оној народној пословици: „или треба ковати или немрчити“. Међутим, врло ми је жао, што немогу сваки став вашег одговора цитирати, како би јаснији појам имали читаоци „Гласа Истине“ и о вашим, као и о мојимъ наводима. Дакле гледајте:

1.) Она волтерова изрека (ко год пише новесницу свога времена, треба да очекује, да ће му се пребацити све и што је рекао и што није рекао) никако не приличи ономе, у чему ми пребацујете, прво, што у вашој беседи нема никаквихъ ама баш никаквихъ историчнихъ података, ако не би то била само једна реч — „брак“, коју је тајну установио сам Господ наш И. Христос, и друго, што сам ја сваку вашу реч и реченицу верно обиљежио онако, како је стајала штампана у вашој беседи, о чему се свако живи може уверити, ко је читао вашу беседу и моју критику. У противномъ случају и сам ја знам, да би од мене неуљудно било, кад бих и једну реч или смисао ваш изврнуо, као што то није дослѣдно ни од вас, што велите, да вам пребацујем и оно, што сте рекли и оно, што нисте рекли! Што рекох, да очекујемо другомъ приликомъ од г. говорника нешто језгровитије, углађеније и савршеније, из тога нисте никако требали изводити, да је ваш састав глуп и саблажљив, не, него је моја поште на намера била та, да вас упозоримъ на што пажљивији састав. А да нисам веровао у могућност вашег знања, небих рекао: „Да се никако несумњамъ о вашој способности“.

2.) Ко је прочитао моје примедбе, лако је могао увидити, да се те моје фамилијарне околности, икономија и раднички живот, не односе само на мене, него и на остало, особито сеоско свештенство. А збиља, ко зна, да се оно скоро најмање са књигомъ бави, тај ће озбиљно а не са удивљењемъ као г. Јеврић одобрити, да је то заиста грдна штета по нашу црквену књижевност. Јер, кад би се установили протопрезвитератски зборови, свештеничке библиотеке и удруживања, као што то данас чине сви сталежи напредногъ света, онда би се многи братац далеко више морао бавити са књигомъ, него са некњижнимъ пословима, међу које спадала би наравно и икономија, с којом г. Јеврић хоће на силу бога да ме „зјело“ пред публикомъ омаловажи! Г. Јеврић несекла се сигурно, да кад би ово постојало, као што горе рекох, да не би ни икономију тако багателизирао, јер би вишег појма о њој имао, а на сваки начин и савршенијимъ стилемъ писао, пошто би његови састави кроз неколике критичне катастрофе већ прешли. А онако ето плете како му мој критични дар, с којимъ се он тако лако титра, сад

потпирује са неколике сламчице његову ситну беседицу, да је преда праху и пепелу, угледајући се на нашег гласовитог научењака и критичара архимандрита гретешког Илариона Руварца, који ето спрема грдну гломачину за ону велику историју Срећковића. А збиља г. Јеврићу, није то баш ни тако велико понижење бавити се са радњом и икономијом. Јер вредан човек — односно вредан свештеник може и у једној и у другој струци напредовати, и то још боље са обадве него са једном. Пошто из икономије може се и по која књига и лист набавити, а са голом платом не може ни мантија, особито онај свештеник, који се је по несрећи трефио у VI. класи као ја. Што се односно само мене тиче, ја вас уверавам, да је више земље узорало кинеско тијанче него ја, јер сам ја у моме животу само четири бразде повукао, а оно чини ми се толико сваке године у почетку обделавања земље узоре, па је зато опет цар и господар од преко 400 милиона народа. Није ли Сократ, тај највиши философски капацитет старог времена, много у башти радио, с намером, да боље једе и спава? Није ли Диоклецијан волио гледати како му грашак у Салони цветава (којега је сигурно он обделавао) него са Августом у Риму царовати? А шта бисте рекли, како је цео свет у данашње време обратио највишу пажњу на индустрију и икономију? По овоме можете и сами увидети, да је ваш подсмех недоследан, односно, што се тиче мог рада и моје икономије, и да је моја намера била овим јасно вам доказати, да никаква штета и срамота није физично радити, на основу чега се може красно и умно-литерално успјевати и усавршивати.

3.) Ништа нисте рекли у похвалу Његове Светости г. патријарха Германа и високопреосвештеног г. Теофана, када сте навели, да вас они не могоше научити, да се „брак канонично разрешити може; него та срећа мени у део паде, јер за ту тешку науку мој поштовани г. сваки и најпростији сељак врло добро зна. А, да црква није помишљала на развод брачни, неби га канонично ни установила, давши му правац зашто и кроз шта се разрешити може. Те по томе ето видите, да је мој критички дар сасвим уместан, додајући: „Да је и брак и свака друга тајна не само лабава“ него и „изгубљена“ преко свију добрих жеља и благослова црквеног за све оне, који је несрећом или недостатком и невољом својом небише кадри одржати. А камо вам још: „Die Ehe ist der Liebe Tod?“ „Гди ли вам остаде друго, трајније чувство, — друго племенитије осјећање, које супруге још тешће веже него и сама љубав; а то је пријатељство?“ Гди ли вам је: „Јест! пријатељство треба да ступи на место љубави; па, кад оно замене љубав, тада се с правом може казати, да је то сретан брак“? Не г. није то тако, него овако: Гди нема љубави ту неможе бити ни пријатељства. На темељу љубави уздиже се пријатељство и сваки други мирни и добри сношаји у кући и изван ње. Те по томе, љубав је најчвршћа веза, која мило сродњава сва срца људска и у браку и изван њега. Од љубави дакле нема ништа племенитије ни узвишеније, нити је ништа спасоносније и боље може заменити. Угаси ли се љубав, ту ни збора неможе бити о икаквом пријатељству, а најмање о сретном брачном животу.

(Свршиће се.)

Б Е Л Е Ш К Е

(Књижевни одбор „Матице српске“) имао је 12. (24.) јула о. г. свој састанак, на коме су издана на оцену Дру Милану Јовановићу Батуту и дру Милану Савићу ова позоришна дела, која су стигла на расписане награде: 1.) „Ново доба“, комедија у 3 чина од М. Ј. Илића; 2.) „Припуз“ позоришна игра у 4 чина с певањем, од непознатог писца; 3.) „Градиња и син му Немања“ историјска трагедија у 5 чина од Мите Поповића. — Осим других послова од мање важности расправљено је на том састанку још и ово: Примљен је за „Летопис“ чланак Мите Петровића: „Петроварадинска чесма“ и награђен са 20 фор. Чланак Марка Драговића: „Прилози за историју Црне Горе“, што их је исписао из хрисовуља цетињског, — издан је на оце-

ну Милану А. Јовановићу. Одбијено је неколико драма и шаљивих игара Николе Р. Козаревића, јер је то све почетнички посао. Приповетка М. Ј. Илића с насловом: „Први пољубац“ — издана је на оцену подпредседнику Светозару Савковићу. Издана је Ђорђу Рајковићу на оцену народна песма под насловом: „Радечки“, коју је послао Јован Петровић, свештеник из Нове Градишке. Досуђено је Андрији М. Матићу 52 фор. награде за чланак: „Садашњост и будућност електрицитета“, штампан у 143. свесци „Летописа“.

(„Књиге за народ.“) Познато је нашим читаоцима, да је „Матица српска“ решила, да се из закладе Петра Коњевећа (који је завештао 30.000 фор.) издаје збирка „књига за народ.“ У ту збирку улазиће списи популарни, разумљивим српским језиком написани, који ће користити нашем народу и поучити га. За ову годину изићиће три свеске од те збирке. У I. свесци биће „Животопис Петра Коњевећа“ од дра Илије Вучетића и позив на издавање књига за народ; у II. свеску „Буквица здравља“ од дра Милана Јовановића Батута; а у III. свеску „Буквица болести“ од истог писца. Све три свеске изићиће на један пут и разаслаће се у један мах. Свака свеска штампаће се у 4000 примерака и изнеће 3 до 4 штампана табака у малом формату. Цена свесци биће 10 новчића. Све наше српске црквене општине добијаће те књиге бесплатно, али ће бити обвезане, да их народу читају. Сваки искрен родољуб обрадоваће се овом корисном подуху, јер ће ово издање књига за народ бити најјевтиније од свих дојакошњих издања те врсте, те ће тако лакше ући међу народ.

Нове књиге и листови:

Летопис „Матице српске.“ Уређује А. Хаџић. Књига 143. (Свеска трећа за годину 1885.) У Н. Саду. Срп. штампарија дра Сл. Милетића, 1885. 8-на стр. 150. Цена 70 н. — Садржај: Ђура Даничић од Ђ. Магарашевића; Култура и српство у културној борби, од Ј. Миодраговића; Опис манастира Ораховице, од Владимира Красића; Садашњост и будућност електрицитета, од А. М. Матића; Диплома и родослов породице Стратимировића саопштио А. Сандић; Лада, песма од Војислава; Дете и ждребе, народна приповетка, прибележио М. А. Јовановић; Књижевност (3 критике); Читуља (Некролог дру Милану Ђорђевићу и Емилу Чакри); Изводи из записника књижевног одбора и одељења 1884.

Гласник српског ученог друштва. Књига 62. Расправе и други чланци са 2 слике у прилогу. У Београду 1885 у штампарији краљевине Србије. 8-на стр. 340 и 32. Садржај: Енглеска, француска и српска порота од Ј. Авакумовића; Рамондије у Србији, од дра Саве Петровића; Ко је наследник српске пећке патријаршије и коме за данас по праву припада врховно право над сарајевском православном митрополијом, исторично-критична прта од В. С. Д.; манастирско непокретно имање у краљевини Србији, од Богољуба Јовановића; Српске насео бине у јужној Италији. Први извештај члана проф. Риста Ковачића; Скуп српског ученог друштва.

Разни путеви. Приповетка Милана Савића. У Н. Саду. 1885. Српска штампарија дра Свет. Милетића. 12-на стр. 264. — Ову је приповетку наградила „Матица српска“ из фонда Јована Наке са 200 фор., а прештампана је из „Стражилова.“ Приповетка је црпена из нашег друштвеног живота. Нека је препоручена нашим читаоцима, који траже лепе забаве.

Суламка. Жалосна игра у пет чина, написао Ф. Кајм, превео (у стиховима) Благоје Бранчић. У Н. Саду, трошком књижаре Браће М. Поповића 1885. Цена 40 н. — Други је наслов: „Зборник позоришних дела“, на свет издаје управа српског народног позоришта. Свеска осамнаеста. — Дело ово прештампано је из „Стражилова.“

Зета. Лист за књижевност и поуку. Уредник Филип Ј. Ковачевић. Цетиње 1885. Ово је продужење листа „Црногорке“ са дојакошњим програмом. Цена је листу 4 фор. годишње, а излази сваке недеље један пут.

Још се могу добити сви бројеви „Глас Истине“ од почетка до данас.

Власништво издање и штампа А. Пајевића у новом Саду.